

Albánská otázka z albánského úhlu pohledu

Enver Hasani: Dissolution of Yugoslavia and the case of Kosovo. Political and legal aspects. 1st ed. Tirana: Albanian Institute for International Studies, 2000, 132 stran, ISBN 99927-659-0-9.

Platform for the Solution of the National Albanian Question. 1st ed. Tirana: Academy of Sciences of Albania, 1998, 50 stran, ISBN 99927-600-5-2.

Albánská národní otázka je pojem, který není potřeba dlouze vysvětlovat. Základem je podobný problém jako u tzv. srbské národní otázky při rozpadu bývalé Jugoslávie, tedy rozdělení jednoho národa do více státních útvarů. Zjednodušeně řečeno, jde o touhu po sjednocení alespoň převážné části národa do rámce jedné státních hranic a kromě tohoto teritoriálního sjednocení jde rovněž o určitou ideu – o ideu národní jednoty.

Albánská i srbská národní otázka se nejvýrazněji kříží v případě Kosova. Zatímco z hlediska Albánců jde o oblast s nejpočetnější albánskou komunitou mimo hranice národního státu (tj. Albánie), pro Srby má prvořadý ideový význam jako symbol národní jednoty. Po skončení války v Bosně a Hercegovině v roce 1995 pozvolna rostl zájem zahraničí o problém Kosova. Od jara roku 1998, kdy trvajícím napětím přerostlo v otevřený ozbrojený konflikt mezi kosovskými Albánci a srbským/jugoslávským státem, na sebe tento problém strhl neúměrnou pozornost čelných světových politiků, sdělovacích prostředků, mezinárodních organizací a institucí i vědců (především politologů a historiků).

Kosovský problém si získal značnou pozornost i v České republice. Zatímco je však česká odborná i novinářská veřejnost díky dlouhodobým kulturním stykům poměrně dobře seznámena se srbským pohledem na Kosovo mj. díky reprezentativní publikaci *Co se stalo na Kosovu rovném*, vydané v roce 1990,¹ s albánským pohledem byla seznamována hlavně přeneseně, a to prostřednictvím sekundárních pramenů. Tuto mezeru mohou zaplnit dvě anglicky vydané publikace z poslední doby, které reprezentují dvě čelné albánské kulturní a odborné instituce, totiž *Akademií věd Albánie* a *Albánský ústav pro mezinárodní studie*.

Ačkoliv se obě publikace přímo nedotýkají událostí po rozpoutání otevřeného konfliktu, jsou stále aktuální. Nyní, když je otázka budoucnosti Kosova na určitou dobu stále „zmrazena“, diskuze o jeho statusu se v podstatě vrátila do doby před rokem 1998. Stále totiž existuje prostor pro znovuotevření otázek spojených s rozpadem bývalé Jugoslávie či s událostmi ještě staršími. V recenzovaných publikacích můžeme nalézt nejen reprezentativní výčet cílů albánské politiky v otázce „osvobození“ Albánců mimo Albánie, ale především přehled argumentace, která má pomoci těchto cílů dosáhnout.

Uvedené publikace přibližují cosi jako albánský národní program, či – lépe řečeno – jsou významnou součástí aktuální diskuze o definování albánského národního programu. Kosovo v tomto programu pochopitelně hraje rozhodující roli. Obě publikace velmi dobře vypovídají o vztazích mezi Kosovem a Albánií, které se sice v politické rovině často mění podle potřeby a také podle tlaku ze zahraničí, avšak v obecné společenské rovině si stabilně udržují hluboký základ.

Manifest *Platform for the Solution of the National Albanian Question (Platforma pro řešení národní albánské otázky)*, připravený a vydaný Akademií věd Albánie – bez uvedení autorů a editora, což má bezpochyby naznačit, že prezentuje postoj akademie (a potažmo národa) jako celku –, je do značné míry pendantem proslulého Memoranda Srbské akademie věd a umění, zveřejněného v roce 1986. Nelze ho považovat za odbornou pub-

likaci, ale spíše za politický pamflet. Vnitřně knihu můžeme rozdělit do dvou částí (i když nejde o formální dělení). První z nich, napsaná v silně emotivním duchu a poměrně neutřídně, poskytuje obrázek o obzoru, v jehož rámci se albánské uvažování pohybuje. Nalezne zde tradiční politické mýty, v první řadě mýtus o nepřetržitém albánském osídlení Kosova. Starověká Dardanie je bez jakýchkoli pochybností ztotožněna s „historickým Kosovem“ a kosovští Albánci s přímými potomky Dardanů, podle manifestu větve starověkých Ilyrů. To je hlavním argumentem v polemice se srbskými nároky na Kosovo, která je nevyhnutelně do textu zařazena. Součástí „historického Kosova“ jsou východ dnešní Černé Hory, severozápad dnešní Makedonie a jihozápad vlastního Srbska.

Vyhlášení nezávislé Albánie je představeno jako dosud nepřekonaný vrchol albánských dějin. Přitom je zdůrazňován albánský antifašismus za druhé světové války. Dochází k využití protisrbské propagandy nastřádané během válek v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině (BaH), kdy si oba státy za tímto účelem najímaly světové agentury pro public relations. Publikace upozorňuje na srbskou agresi proti Slovinsku, Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Kosovo je pak shodně s uvedenými zeměmi řazeno do řady obětí. Kniha rovněž upozorňuje na případ Republiky srbské v Bosně a Hercegovině, která na rozdíl od Kosova nemá žádnou oporu v ústavním zřízení bývalé Jugoslávie, a proto se celý problém vrací zpět do časů balkánských válek v letech 1912–1913, kdy se Albánci, pro něž hranice znamenaly pouze dělítka historicko-společenských celků, seznámili s novým fenoménem – se státní hranicí.

Rozdělení Albánců žijících na Balkáně do několika státních celků způsobilo trauma, s nímž se ani albánská politika, ani společnost dosud vnitřně nevyrovnaly. Druhá část manifestu, mnohem uspořádanější než první, postupně probírá postavení Albánců v sousedních zemích a po krátkém výkladu navrhuje řešení. Jako první pochopitelně pojednává o Kosovu. Řešením je zde zcela jednoznačně uznání jeho nezávislosti. Kosovo se má stát mírotvorným faktorem v centru Balkánu, státem otevřeným vůči Albánii i vůči Srbsku. Je zajímavé, že v závěrečném shrnutí celé publikace je uvedeno uznání Kosova jako jedné z republik Svazové republiky Jugoslávie (SRJ) jako první krok k řešení. Poněvadž jde o jedinou větu, která není dále rozvedena, je možné, že šlo o „pokusný balónek“, jehož prostřednictvím se měla sondovat reakce velmocí. Válečné události však byly rychlejší.

Druhý nejpálčivější problém vidí autoři textu v postavení Albánců v Makedonii. Po Kosovu je to největší teritoriální soustředění Albánců v sousedství Albánie. Správně je upozorněno na nepoměrné – lépe řečeno – nepatrné zastoupení Albánců ve státní správě a v armádě, na manipulace s hranicemi a velikostí volebních okrsků apod. Autoři navrhují dvě možná řešení: buď adekvátní podíl Albánců na správě země, nebo teritoriální autonomii v severozápadní Makedonii.

Následující kapitoly jsou již stručnější. V kapitole o Albáncích v Černé Hoře je upozorňováno na asimilaci. To se dotýká dalšího problému, s nímž se albánské cítění dosud nevyrovnalo, že totiž během procesu národního sebeuvědomování na dřívě nejasné albánsko-slovanské etnické hranici od černohorského Přímoří až do Sandžaku došlo ke „ztrátě“ etnicky albánských území. Pro černohorské Albánce je v zájmu zachování svébytnosti navrhována kulturní a administrativní autonomie na území s albánskou většinou. Pro albánskou komunitu v severním Řecku, kde – jak autoři sami přiznávají – proces asimilace již značně pokročil, je požadováno pouze právo na vlastní vzdělání a kulturu.

Poslední kapitola se zmiňuje o ostatních albánských komunitách na Balkáně, ve Středomoří a v Černomoří. Pozornost je však věnována pouze historickým komunitám v jižní Itálii a v egejském Řecku. Pro ně autoři žádají pouze výuku v mateřském jazyce (k čemuž v případě Řecka přistupuje i používání latinky ve školách). V závěru jsou všechna doporučená řešení zopakována formou výzvy do zahraničí, obračející se nepřímo hlavně na Evropskou unii, o uvedení těchto návrhů do praxe.

Celý manifest, zvláště část pojednávající o jednotlivých zemích, budí dojem, že vychází z existujících podkladů, především z dohod albánské politické reprezentace bývalé Jugoslávie o cílech, které mají sledovat v jednotlivých exjugoslávských republikách.

Manifest *Platform for the Solution of the National Albanian Question* je koncipován šířeji, přestože prvořadou pozornost věnuje Kosovu. Vyostření napětí v Kosovu a vstup Osvobozenecké armády Kosova do otevřeného boje na přelomu února a března 1998 bylo ostatně nejspíš rozhodujícím impulzem k sestavení a vydání této knihy. Albánská akademie věnuje pozornost Kosovu i přímo, a to průběžně. Reprezentativní ukázkou by byla např. publikace *Kosovo v běžné encyklopedii*, vydaná bezprostředně po skončení války mezi NATO a SRJ.² Tato a další knihy jsou však vydáním v albánštině předurčeny především pro domácí publikum.

Zato publikace *Dissolution of Yugoslavia and the case of Kosova*, vydaná Albánským ústavem pro mezinárodní studie, byla k vydání zvolena účelově jako součást otevřené argumentace ve prospěch nezávislosti Kosova. Jde o diplomovou práci, jejímž autorem je kosovský rodák *Enver Hasani*, doktorand v oboru mezinárodních vztahů na Bilkentské univerzitě v Ankaře, kde v současné době zpracovává disertaci na téma *Sebeurčení – územní celistvost a mezinárodní stabilita v případě Jugoslávie*, která je podstatným rozšířením tématu jeho diplomové práce.

Hasani vystudoval práva na Univerzitě v Prištině, působil jako právní poradce kosovskoalbánské delegace na jednáních v Rambouillet. V Bilkentu vystudoval mezinárodní vztahy, kde uvedenou diplomovou práci obhájil v srpnu 1998, tedy v době, kdy byla povstalecká Osvobozenecká armáda Kosova po několikaměsíční ofenzivě v otevřeném střetu v terénu poražena.

Práce je zkratkovitá, ale přehledná. Je napsána z právního pohledu, třebaže tam, kde to autor považuje za nutné nebo účelné, vysvětluje i širší souvislosti, místy občas sklouzává až k publicistickému stylu. Text je čtivý a ucelený, a proto lze říci, že byl jako argumentační příručka k vysvětlení kosovských nároků na nezávislost zvolen dost šťastně.

Text celkem pochopitelně začíná úvodem, kde se autor zmiňuje o třech osobnostech, ztělesňujících pro kosovské Albánce srbský útlak – o ministru zahraničí srbského knížete Ilijovi Garašaninovi, o akademiku Vasovi Čubrilovičovi a o Titově ministru vnitra Aleksandrovi Rankovićovi. Jinak se však autor snaží poctivě vyjmenovat podstatné události, právní akty a dokumenty, které podle jeho názoru zakládají nároky Kosova na samostatnost, respektive hovoří proti srbským nárokům na Kosovo.

Vlastní téma zahrnuje období od skutečného rozpadu bývalé Jugoslávie, tedy od vyhlášení nezávislosti Slovinska a Chorvatska v červnu 1991, až do formální normalizace vzájemných vztahů mezi SRJ, Chorvatskem a Bosnou a Hercegovinou na podzim roku 1996. Autor se soustřeďuje na tři určující mezinárodní konference o bývalé Jugoslávii, na nichž se kosovskoalbánská politická reprezentace snažila nadnést otázku Kosova, ve všech třech případech neúspěšně. Každé z konferencí je věnována jedna kapitola, které tvoří stěžejní část práce.

První z těchto konferencí, na níž byly stanoveny podmínky uznání republik jugoslávské federace, se konala v Haagu na podzim roku 1991. Autor opakuje dobře známá fakta o tom, jak se kosovská albánská reprezentace snažila vyhovět těmto podmínkám (především uspořádáním referenda), přestože její snahu mezinárodní společenství nebralo v úvahu. Kosovo ani nebylo předmětem právní arbitráže, jak tomu bylo v případě republik. V systému autorovy argumentace má však tato část důležité místo, neboť nároky na nezávislost vyvozuje nikoli na základě přirozeného nebo historického práva, nýbrž z ústavního uspořádání bývalé Jugoslávie z období jejího rozpadu.

Další kapitola je věnována nejen zasedání mezinárodní konference o bývalé Jugoslávii, konané v srpnu 1992 v Londýně, na němž se konference přeměnila ve stálou, ale i posunu v názoru mezinárodního společenství na nezávislost jednotlivých bývalých jugoslávských republik. Autor se soustřeďuje na popis nekonzistentnosti v náhledech mezinárodního společenství na tuto otázku a na to, jak byly tyto náhledy v konkrétních případech formovány (či deformovány) politickými tlaky. Přechází až do publicistického stylu vy-

jadřování, a to s cílem zpochybnit závěry londýnské konference a ukázat čtenáři, že největší překážkou uznání kosovských nároků na nezávislost nebyly formální překážky (snaží se právně dovodit, že Kosovo vyhovuje jednomu za závěrů konference o neporušitelnosti vnitřních hranic), nýbrž politické tlaky a zájmy.

Následující kapitola je věnována jednáním v Daytonu, na nichž byla řešena především otázka územní celistvosti Bosny a Hercegoviny a ukončení války zde probíhající, jakož i otázka normalizace třístranných vztahů mezi Chorvatskem, Bosnou a Hercegovinou a SRJ. Ani zde nebyla projednávána kosovská otázka, avšak v rámci ukončení válečného konfliktu a normalizace vztahů mezi jeho účastníky bylo SRJ přislíbeno mezinárodní uznání v existujících hranicích, tedy včetně Kosova. Problém Kosova byl ponechán na pozdější dobu s tím, že mu má být udělena značná míra autonomie. Autor probírá různé varianty autonomie a postupně je zavrhuje. Odvolává se na přirozené právo s tím, že z etnického hlediska nemají Albánci s jižními Slovany nic společného a že je nelze nutit ke společnému soužití s nimi. Navíc dokládá, že rozpad bývalé multietnické Jugoslávie přinesl radikální změnu situace a že současná („zbytková“) SRJ (de facto srbský národní stát) je následníkem Srbska a Černé Hory, které v balkánských válkách okupovaly etnicky albánské oblasti a Albánce proti jejich vůli začlenily do svých hranic.

V závěru se autor věnuje především podmínkám uznání nových států ve východní Evropě a v Sovětském svazu, které Evropské společenství stanovilo na konferenci v Haagu. Znovu opakuje, že Kosovo těmto podmínkám vyhovuje, a dále se věnuje daytonským jednáním a implikacím, vyplývajícím z nich pro Kosovo. Uvádí dost správně, že mezinárodní tlak na Miloševićův režim, vyjádřený především „vnější zdí sankcí“, byl neúčinný. Odtud je jen krok k myšlence, že uznat nezávislost Kosova je nejsnazším a současně nejúčinnějším řešením celé situace.

Práce je doplněna bohatým poznámkovým aparátem, který může zájemci posloužit k orientaci v problematice (obsahuje právní dokumenty, odbornou i memoárovou literaturu i zasvěcenou literaturu faktu a publicistiku, bohatý výběr článků). Jinak je dobré mít na paměti, že nejde o nestranné pojednání, nýbrž o účelovou argumentaci.

Obě uvedené publikace mohou zájemci pomoci v orientaci v postojích účastníků vzájemného srbsko-albánského konfliktu. Jsou stručné, zkratkovité, pochopitelně jednostranně zaměřené (především manifest), avšak umožňují každému, kdo je alespoň v základech do problému zasvěcen, zvážit argumentaci v nich obsaženou a uznat její věcnou správnost či účelovost.

Filip Tesar

¹ Viz Karpatský, Dušan (ed.): Co se stalo na Kosovu rovném. I. vydání. Praha: Odeon, 1990, 316 stran.

² Viz Toçi, Fatmir (ed.): Kosova në vështrim enciklopedik. I. vydání. Tiranë: Akademia e shkencave e Shqipërisë, 1999, 216 stran.